

WSPÓŁPRACA MIĘDZYNARODOWA POLSKI W DZIEDZINIE OCHRONY
ŚRODOWISKA

Iwona Rummel-Bulska

Polski Instytut Spraw Międzynarodowych w Warszawie

W wieku XX dynamiczny rozwój gospodarczy, stosowanie w produkcji nowych technologii, nadmierna eksploatacja dóbr przyrody spowodowały wzmożone zanieczyszczenie powietrza, wód, gleby, nasilenie hałasu i promieniowania. Wszystkie te ujemne zjawiska wymagają podjęcia działań mających na celu skuteczną ochronę środowiska człowieka. W większości państw świata działania takie zostały już podjęte. Mają one na celu nie tylko naprawienie szkód już w środowisku wyrządzonych, ale także jego aktywne i świadome kształtowanie. Polska jest jednym z tych państw, w których niebezpieczeństwo wynikające z postępującej degradacji środowiska dostrzeżono stosunkowo wcześnie.

Skuteczność ochrony środowiska zależy od przedsięwzięcia właściwych i skoordynowanych akcji nie tylko w skali jednego czy nawet dwóch państw, a w skali międzynarodowej, bowiem skażenie wód czy powietrza w jednym państwie przenoszone jest do innych, powodując poważne szkody w ich środowisku naturalnym. Wszelka działalność mająca na celu ochronę środowiska naturalnego musi być prowadzona tak w obrębie poszczególnych państw, subregionów, regionów, jak

i w skali światowej - globalnej. Żaden z tych obszarów działalności nie jest bez znaczenia, aczkolwiek w każdym z nich można posługiwać się innymi środkami i odmiennymi metodami pracy.

Stworzenie systemu skutecznej ochrony środowiska wymaga współdziałania wielu dziedzin naukowych, tj. zarówno nauk przyrodniczych, społecznych, nauk technicznych, a także przemysłu i wszystkich innych działów gospodarki. Jednakże warunkiem skoordynowania i skuteczności działań jest niewątpliwie stworzenie odpowiedniego systemu prawnego-organizacyjnego tak w skali wewnątrzpaństwowej, jak i w skali międzynarodowej.

WSPÓŁPRACA W SKALI GLOBALNEJ

Punktem zwrotnym we współpracy wszystkich państw naszego globu w zakresie ochrony środowiska był raport w tej sprawie sekretarza generalnego ONZ U Thanta¹ z 26 maja 1969 r.

Uświadomiono ludzkości, że ochrona środowiska nie jest problemem lokalnym, dającym się rozwiązać za pomocą własnych środków poszczególnych państw, ale zagadnieniem o charakterze globalnym, wymagającym koordynacji i zjednoczenia wysiłków wszystkich krajów świata. Stwierdzono potrzebę pilnego podjęcia w tej sprawie konkretnych kroków organizacyjnych; za konieczne uznano zwołanie międzynarodowej konferencji w sprawie ochrony środowiska. Konferencja taka odbyła się w czerwcu 1972 r. w Sztokholmie. Polska brała bardzo aktywny udział w przygotowaniu konferencji - jako jedno z pierwszych państw

¹ Raport Sekretarza generalnego U Thanta, Człowiek i jego środowisko. Biuletyn Polskiego Komitetu ds. UNESCO, Warszawa 1970.

nadesłała swój raport rządowy. Ostatecznie zrezygnowała jednak z uczestnictwa w konferencji w związku z niedopuszczeniem do udziału w obradach Niemieckiej Republiki Demokratycznej. W wyniku uchwał podjętych w Sztokholmie powołana została przez Zgromadzenie Ogólne ONZ Rada Zarządzająca Programami Ochrony Środowiska /UNEP/². Do zadań Rady należy m.in. popieranie współpracy międzynarodowej w dziedzinie ochrony środowiska, przygotowywanie wytycznych dla ogólnej polityki kierowania i koordynacji programów w ramach systemu Narodów Zjednoczonych, ocena sytuacji środowiskowej w skali światowej. W czasie obrad I Sesji UNEP stwierdzono, że powinien on objąć całą działalność na rzecz środowiska bez względu na to, czy zajmujące się tym zagadnieniem organizacje działają w ramach ONZ, czy też nie, oraz że do współpracy winny być włączone także grupy ekspertów, instytucje i organizacje pozostające zarówno w ramach jak i poza ONZ. Powołanie UNEP było wynikiem dążeń wielu krajów do pełnej koordynacji i zharmonizowania polityki środowiskowej w skali światowej, Obok UNEP prace nad ochroną środowiska w skali ogólnoswiatowej realizowane są głównie w ramach organizacji wyspecjalizowanych ONZ. Z uwagi na swą przynależność do tych organizacji i aktywny udział w ich pracach Polska od wielu już lat współpracuje w tej dziedzinie z innymi państwami świata. Polska aktywnie uczestniczy w prowadzonych w ramach UNESCO dwóch programach współpracy w dziedzinie ochrony środowiska: "Człowiek i Biosfera" oraz "Człowiek i Środowisko". Uczestniczy także w pracach prowadzonych w zakresie ochrony środowiska m.in. przez FAO,

² Rada składa się z 58 członków wybieranych przez Zgromadzenie Ogólne na okres 3 lat w oparciu o podział geograficzny; podział ten jest następujący: 16 mandatów przypada na państwa Afryki, 10 na państwa Ameryki Łacińskiej, 13 na państwa Azji, 13 na państwa Europy Zachodniej oraz 6 na państwa Europy Wschodniej. Siedziba Sekretariatu ds. środowiska znajduje się w stolicy Kenii - Nairobi.

WHO, IAEA, IMO, ICAO, IMCO³ .

Polska bierze także aktywny udział w pracach prowadzonych nad ochroną środowiska przez międzynarodowe organizacje naukowe, jak np. w pracach Międzynarodowej Rady Unii Naukowych /ICSU/, a w szczególności w pracach jej Komitetu Ochrony Środowiska, w pracach Międzynarodowej Unii Ochrony Przyrody i jej Zasobów /IUCN/ i innych.

Polska prowadzi także współpracę w tym zakresie z programem Rozwoju ONZ /UNDP/. W 1966 r. Polska zawarła z UNDP oraz WHO, występującą jako agencja wykonawcza, umowę dotyczącą programu ochrony wód

³ FAO prowadzi badania nad zagadnieniami ochrony środowiska, związane z jego podstawową działalnością, jaką jest stworzenie optymalnych warunków dla produkcji żywności, a więc m.in. nad zagadnieniami ochrony wód śródlądowych i morskich, gleb, flory i fauny, wpływu zanieczyszczeń na gospodarkę morską i rybołówstwo. WHO rozpatruje zagadnienia ochrony środowiska, głównie z punktu widzenia ochrony zdrowia, tzw. zdrowia środowiskowego i publicznego, oraz zanieczyszczeń pochodzenia przemysłowego. IAEA zajmuje się problemami związanymi z transportem, zatapianiem w morzu i długoterminowym przechowywaniem odpadów radioaktywnych w ziemi i wodach. ICAO rozpatruje zagadnienia zwalczania hałasu i zanieczyszczenia atmosfery, powstającego w związku z międzynarodowym transportem cywilnym. IMO wykazuje zainteresowanie różnymi problemami środowiskowymi, przede wszystkim w aspekcie meteorologii i klimatologii; zasadniczy program środowiskowy IMO "Interaction between Man and his Environment" obejmuje różne aspekty zastosowania meteorologii do badania ekosystemów. IMCO ma już poważny wkład w opracowywaniu zagadnień ochrony czystości mórz i zachowania zasobów morskich - w szczególności Komitet Prawny IMCO od 1970 r. pracuje nad problematyką zanieczyszczenia mórz przez substancje inne niż węglowodory oraz nad problematyką zanieczyszczenia atmosfery przez statki.

rzek przed zanieczyszczeniem. Pięcioletni program badań, prowadzonych w województwach: katowickim, krakowskim, opolskim i wrocławskim obejmował studia i badania nad ustaleniem metod i środków ochrony wód przed zanieczyszczeniem.

W latach siedemdziesiątych w ramach ONZ odbyły się trzy konferencje mające istotne znaczenie dla współpracy w dziedzinie ochrony środowiska. Były to: konferencja dotycząca osiedli i zagadnień urbanizacji, konferencja na temat zasobów wodnych i konferencja nt. pustynnienia. We wszystkich tych konferencjach Polska brała aktywny udział.

Pierwsza z wymienionych konferencji, "Habitat Conference" odbyła się w 1976 r. w Vancouver w Kanadzie. Dotyczyła ona całego kompleksu zagadnień związanych z osiedlami i urbanizacją, a w tym kontekście także z zagadnieniami ochrony środowiska⁴.

Szerokiego kompleksu zagadnień racjonalnego użytkowania i ochrony przed zanieczyszczeniem zasobów wodnych dotyczyła konferencja ONZ, która odbyła się w marcu 1977 r. /UNITED Nations Water Conference/ w Argentynie. Dokumentem końcowym konferencji był Plan Akcji z Mar del Plata. Rekomendacje przyjęte na konferencji wskazują sposób uregulowania i potrzebę prowadzenia współpracy międzynarodowej właściwie we wszystkich najważniejszych dziedzinach gospodarki państw na wszystkich płaszczyznach: narodowej, bilateralnej, regionalnej i globalnej. Z zagadnień mających związek z tematyką niniejszego Forum na specjalne podkreślenie zasługują rekomendacje konferencji w kwestii zaopatrzenia w wodę osiedli ludzkich i rolnictwa. Zalecenia dotyczące zaopatrzenia w wodę osiedli ludzkich koncentrują się wokół podstawowego postulatu, stawiającego jako cel działania zapewnienie zaopat-

⁴ The Vancouver Declaration on Human Settlements and the Vancouver Action Plan.

rzenia ludności w wodę o odpowiedniej jakości i w wystarczającej ilości wraz z jednoczesną budową niezbędnych urządzeń sanitarnych. Osiągnięcie tego celu wymaga opracowania odpowiednich programów i planów realizacyjnych, skoordynowanych z ogólnymi planami gospodarczego rozwoju kraju, uwzględniających istniejące zasoby wodne oraz krajowe standardy, dotyczące niezbędnej ilości i jakości wody pitnej.

Zaleca się szerokie stosowanie przez państwa polityki finansowej stwarzającej bodźce ekonomiczne do budowy urządzeń i racjonalnego użytkowania wody przez samych użytkowników. Zgodnie z rekomendacjami, w przypadku uzasadnionych żądań ze strony zainteresowanych państw, organizacje międzynarodowe winny zapewnić pomoc techniczną w opracowywaniu planów i wymiany informacji⁵. Odnośnie do tego punktu należy stwierdzić, iż zrealizowanie do roku 1990 zaleceń Konferencji przy uwzględnieniu istniejącego poziomu wymagań i potrzeb społecznych w zakresie zaopatrzenia w wodę pitną i oczyszczania ścieków nakłada poważne zadania na gospodarke komunalną i gospodarke wodną. Według danych z 1977 r. w Polsce obecnie w miastach ok. 80% mieszkań jest podłączonych do wodociągów zbiorowych. Odpowiednia liczba w odniesieniu do mieszkań na wsi wynosi zaledwie 20%, a większość gospodarstw rolnych czerpie wodę ze studni /w wielu przypadkach o niepewnej jakości/.

W kwestii zaopatrzenia w wodę rolnictwa Konferencja zaleca, aby działania mające na celu wzrost produkcji rolnej i uzyskanie w perspektywie optymalnej wydajności produkcji żywnościowej z równoczesną poprawą jej poziomu miały zapewniony wysoki priorytet. Należy zapewnić właściwe, zintegrowane zarządzanie zasobami wodnymi, któremu to-

⁵ Dok. ONZ E/CONF. 70/14.

warzyszyć winna koordynacja działań do prawidłowego rozwoju i eksploatacji systemów nawodnieniowych i innych urządzeń melioracyjnych.

Sformułowania zawarte w zaleceniach w wysokim stopniu pokrywają się z potrzebami i kierunkami działania przewidzianymi w Polsce w planie rozwoju gospodarki wodnej w rolnictwie, gdzie dotychczasowy stopień wykorzystania zasobów wodnych należy uznać za niewystarczający⁶.

Konferencja ONZ na temat pustynnienia /Desertification Conference/ odbyła się w maju 1977 roku. Celem konferencji było podjęcie akcji zatrzymania pustynnienia i o ile to możliwe odwrócenie tego procesu⁷. Choć Polska bezpośrednio nie jest narażona na proces pustynnienia, to jednak cały szereg zagadnień odnoszących się do kwestii nieracjonalnego użytkowania gruntów i związanego z tym obniżenia ich jakości może mieć także praktyczne znaczenie dla gospodarki rolnej naszego kraju. Dotyczy to w szczególności takich zagadnień, jak: zagospodarowywanie podziemnych zasobów wodnych, budowanie pasów zieleni itp. Na konferencji przyjęty został Plan Akcji w celu zwalczania pustynnienia.

Z akcji podejmowanych w kwestii ochrony środowiska na płaszczyźnie globalnej w latach siedemdziesiątych warto podkreślić znaczenie podpisania Konwencji w zakresie ograniczania i zakazu stosowania technik militarnych i innych, prowadzących do powstawania szkodliwych zmian w środowisku, i ratyfikowanie jej przez PRL. Jak bowiem wiadomo, rozwój środków oddziaływania na środowisko naturalne w celach wojskowych może stwarzać niebezpieczeństwo równe możliwym skut-

⁶ Por. B. Skoczyński, Woda dla rolnictwa, Gospodarka Wodna, 1978, nr 5, s. 131.

⁷ Por. Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego ONZ 3337/XXIX/1974.

kom zastosowania broni masowej zagłady⁸ .

WSPÓŁPRACA W REGIONIE EUROPEJSKIM

Z uwagi na swe położenie geograficzne Polska jest szczególnie zainteresowana w prowadzeniu działalności mającej na celu ochronę i kształtowanie środowiska w regionie europejskim. Potrzeba ochrony środowiska w tym regionie znajduje możliwość realizacji zarówno w związku z dojrzałością społeczną i kulturalną, a także dlatego, że w większości państw europejskich zagadnienia ochrony środowiska są już przedmiotem reglamentacji prawnej wewnątrzpaństwowej, a także przedmiotem umów międzynarodowych.

Ogólnoeuropejska współpraca w zakresie ochrony środowiska prowadzona jest w ramach Europejskiej Komisji Gospodarczej ONZ, której Polska jest aktywnym członkiem. Jak dotychczas, EKG jest jedyną płaszczyzną, na której współpracują ze sobą w tej dziedzinie wszystkie państwa europejskie.

Ogólnoeuropejski program działania w zakresie ochrony i kształtowania środowiska opracowany został na forum Konferencji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie. Opracowanie na KBWE dokumentu o

⁸ Podejmowane próby wykorzystania osiągnięć meteorologii eksperymentalnej w celach wojskowych obejmowały m.in. sztuczne powodowanie opadów atmosferycznych dla niszczenia dróg, rozmywania brodów i zatapiania określonych terenów; poddanie wielkich masywów leśnych działaniu herbicydów i defoliantów, które likwidowało listowie, a nawet całkowicie niszczyło roślinność. Stosowano również metodę wywoływania tzw. burz ogniowych dla spowodowania pożarów leśnych, podczas których, w wyniku wyjątkowo silnego pochłaniania tlenu, tworzą się powietrzne cyklony ogniowe poruszające się z wielką szybkością /Kronika, Dokumentacja Prasowa 1974, s. 786, Prawda z 31 VIII 1974/.

współpracy ogólnoeuropejskiej w tym zakresie stworzyło możliwość szerokiego współdziałania zarówno państw socjalistycznych, jak i kapitalistycznych. Podjęcie tej współpracy konieczne jest z uwagi na specyfikę europejskiej problematyki ochrony środowiska, wynikającej ze znacznego stopnia industrializacji i urbanizacji tego regionu. Powszechne przekonanie o potrzebie współpracy międzynarodowej w tej dziedzinie sprzyjało uzgodnieniu wspólnych celów oraz środków ich realizacji. Oprócz wskazania na ogólne cele współpracy, sprecyzowano dziedziny i środki działania oraz zalecono podjęcie konkretnych przedsięwzięć przez 33 państwa europejskie, Stany Zjednoczone i Kanadę⁹. Uzgodnienia KBWE mają duże znaczenie polityczne z uwagi na to, że zakres współpracy wielostronnej w dziedzinie ochrony środowiska, zwłaszcza w stosunkach Wschód-Zachód, jest jak dotąd stosunkowo skromny.

W wykonaniu Aktu Końcowego KBWE zwołana została w Genewie w listopadzie 1979 r. ogólnoeuropejska konferencja w sprawie ochrony środowiska. Wynikiem jej jest przede wszystkim podpisanie ogólnoeuropejskiej Konwencji o ponadgranicznym przenoszeniu zanieczyszczenia powietrza na duże odległości.

WSPÓŁPRACA SUBREGIONALNA

Od wielu już lat Polska prowadzi szczególnie aktywną działalność mającą na celu ochronę wód Morza Bałtyckiego. Polska była inicjatorem podpisanej ostatecznie we wrześniu 1973 r. przez wszystkie pań-

⁹ Zob. I. Bulska, M. Grela, Współpraca państw europejskich w dziedzinie ochrony środowiska, Sprawy Międzynarodowe, 1975, nr 4, s. 20-34.

stwa nadbałtyckie Konwencji o rybołówstwie i ochronie żywych zasobów Morza Bałtyckiego i Bełtów, tzw. Konwencji Gdańskiej.

Wynikiem dążenia Polski i innych państw nadbrzeżnych do stworzenia skutecznej ochrony środowiska naturalnego Bałtyku było podpisanie w marcu 1974 r. Konwencji o ochronie środowiska morskiego obszaru Morza Bałtyckiego. Konwencja ta - zwana Helsińską - dotyczy ochrony środowiska morskiego Bałtyku przed zanieczyszczeniem niebezpiecznymi i szkodliwymi substancjami ze wszystkich możliwych źródeł.

Obecnie Polska prowadzi wraz z innymi państwami bałtyckimi intensywne prace nad przygotowaniem przepisów wykonawczych Konwencji Helsińskiej.

Powołany przez Prezesa Rady Ministrów specjalny zespół ekspertów przygotowuje obecnie projekty nowych przepisów prawnych i poprawki do obowiązujących, mające na celu przystosowanie przepisów prawnych wewnątrzpaństwowych do przepisów międzynarodowych zawartych w Konwencji Helsińskiej. W ramach zespołu powołana została specjalna Komisja do Spraw Ochrony Środowiska Morza Bałtyckiego.

Zarówno Konwencja Gdańska jak i Helsińska są dużym sukcesem państw nadbałtyckich w dziedzinie prowadzenia współpracy subregionalnej, tym bardziej, że w chwili obecnej jedynie Morze Bałtyckie posiada zorganizowany system międzynarodowej ochrony zasobów biologicznych i środowiska morskiego. Obydwie Konwencje są niewątpliwie rozwiązaniem modelowym i mogą być przykładem prowadzenia współpracy międzynarodowej w zakresie ochrony środowiska innych akwenów morskich.

Współpraca subregionalna wszystkich państw zainteresowanych w ochronie określonych akwenów wodnych jest niezbędnym warunkiem ich skutecznej ochrony. Współpraca taka pozwala rozwiązać zagadnienia

pokrycia kosztów, jakie pociąga za sobą ochrona środowiska, wymianę doświadczeń i technologii, a także stwarza ramy do prowadzenia wspólnych badań naukowych i wymiany specjalistów.

WSPÓŁPRACA MIĘDZYNARODOWA POLSKI W RAMACH RADY
WZAJEMNEJ POMOCY GOSPODARCZEJ

Zainteresowanie Polski i innych państw socjalistycznych skuteczną ochroną środowiska naturalnego człowieka znajduje swoje odbicie w pracach prowadzonych w ramach RWPG. Swoją działalność na rzecz ochrony środowiska RWPG rozpoczęła na początku lat sześćdziesiątych. W tym czasie działalność RWPG koncentrowała się głównie na regionalnym wykorzystywaniu zasobów wodnych i ich ochronie przed zanieczyszczeniem, na planowaniu przestrzennym, ochronie przed promieniowaniem i ochronie powietrza przed zanieczyszczeniem. W roku 1962 w ramach RWPG powołano do życia nowy organ - Radę Kierowników Organów Gospodarki Wodnej Państw RWPG, która do podstawowych zadań współpracy w dziedzinie gospodarki wodnej zaliczyła ochronę wód przed zanieczyszczaniem. W oparciu o opracowane w ramach RWPG podstawowe zasady porozumień o współpracy między państwami członkowskimi RWPG w zakresie ochrony przed zanieczyszczaniem wód granicznych państwa socjalistyczne zawarły umowy dwustronne w tej dziedzinie.

W roku 1971 podpisane zostało w ramach RWPG porozumienie o współpracy naukowo-technicznej w problemie kompleksowym "Opracowanie przedsięwzięć w dziedzinie ochrony przyrody". Należy zaznaczyć, że funkcje koordynatora problemu I - socjalno-ekonomiczne, organizacyjno-prawne i pedagogiczne aspekty ochrony środowiska - pełni strona polska.

Powołanie na XXVII Sesji RWPG w czerwcu 1973 r. Rady Ochrony i Kształtowania Środowiska Krajów RWPG rozszerzyło znacznie zakres

wielostronnej współpracy państw członkowskich w tej dziedzinie.

Rada ta jest organem o charakterze koordynacyjno-doradczym.

Rada opracowała i przyjęła w 1974 r. długofalowy program współpracy krajów członkowskich RWPG i Jugosławii w zakresie polityki środowiskowej do 1980 roku. W ramach Rady opracowane zostały projekty konwencji o ochronie wód i ochronie powietrza przed zanieczyszczeniem. Państwa RWPG powołały w 1976 r. Międzynarodowe Zjednoczenie "Interwodooczistka", mające na celu koordynację i specjalizację w dziedzinie produkcji aparatury kontrolno-pomiarowej, a także opracowywanie i wdrażanie wysokowydajnych urządzeń i instalacji do oczyszczania ścieków.

RWPG współpracuje w dziedzinie ochrony środowiska z wieloma organizacjami międzynarodowymi, głównie z organizacjami systemu ONZ, takimi jak EKG czy UNEP¹⁰.

WSPÓŁPRACA DWUSTRONNA POLSKI Z PAŃSTWAMI SASIEDNIMI

Współpraca Polski z ZSRR, NRD i CSRS w dziedzinie ochrony środowiska prowadzona jest w oparciu o zawarte z tymi państwami umowy dwustronne.

Najwcześniej, bo w latach sześćdziesiątych, Polska zawarła z państwami sąsiadującymi umowy dotyczące współpracy w dziedzinie gospodarki wodnej na wodach granicznych, w których uregulowane są także zagadnienia ochrony wód granicznych przed zanieczyszczeniem. Fakt zawarcia przez państwa sąsiadujące specjalnych umów regulujących te zagadnienia był w latach sześćdziesiątych wyrazem zrozumienia już wtedy konieczności prowadzenia szeroko pojętej współpracy międzynarodowej w dziedzinie gospodarowania zasobami wodnymi, a w

¹⁰ Na XXVII Sesji RWPG zalecono państwom członkowskim dalszy rozwój współpracy w zakresie ochrony środowiska tak z innymi państwami zainteresowanymi, jak i z organizacjami międzynarodowymi.

tym ich ochrony przed zanieczyszczeniem. Dotychczas bowiem zagadnienia ochrony wód regulowane były częściowo w zawieranych przez państwa sąsiadujące umowach granicznych¹¹, czy też umowach dotyczących rybołówstwa¹². Dopiero w ostatnich latach państwa zaczęły opracowywać i zawierać umowy poświęcone w całości zagadnieniom ochrony wód przed zanieczyszczeniem¹³.

Problem ochrony przed zanieczyszczeniem polskich wód granicznych regulują następujące umowy dwustronne:

- Umowa zawarta między PRL a Czechosłowacją z dnia 21 marca 1958 r. o gospodarce wodnej na wodach granicznych¹⁴,
- Umowa zawarta między PRL a ZSRR z dnia 17 lipca 1964 r. o gospodarce wodnej na wodach granicznych¹⁵,
- Umowa zawarta między PRL a NRD z dnia 11 marca 1965 r. o współpracy w dziedzinie gospodarki wodnej na wodach granicznych¹⁶.

¹¹ Jak np. umowa zawarta między Czechosłowacją a ZSRR 30 listopada 1956 roku /UN Legislative Series ST/LEG/SER.B/12, s. 576.

¹² Jak np. umowa zawarta między Francją a Szwajcarią 9 marca 1904 r. /UN Legislative Series ST/LEG/SER.B/12 s. 701/, ZSRR a Finlandią 28 października 1922 r. /tamże, s. 642-645/.

¹³ Jak np. umowa zawarta między USA a Kanadą w sprawie jakości wód wielkich jezior z dnia 15 kwietnia 1972 r. /International Legal Materials; Current Documents, vol. XI, nr 4, July 1972/.

¹⁴ Zbiór Umów Międzynarodowych PRL 1958, Warszawa 1961, s.54 i in.

¹⁵ Dziennik Ustaw 1965, nr 12, poz. 78. Zob. także umowę między PRL a ZSRR o stosunkach prawnych na polsko-radzieckiej granicy państwowej oraz współpracy i wzajemnej pomocy w sprawach granicznych z dnia 15 lutego 1961, Dz. U. 1961, nr 47, poz. 253.

¹⁶ Dziennik Ustaw 1965, nr 49, poz. 303. Umowa ta uchyliła poprzednio obowiązującą w tym zakresie umowę między PRL a NRD w sprawie żeglugi na wodach granicznych oraz eksploatacji i utrzymania wód granicznych z dnia 6 lutego 1952, Dz. U. 1952, nr 40, poz. 275.

Przedmiotem tych trzech umów jest gospodarka wodna. Przewidziane w umowach zasady współpracy obejmują swym zasięgiem wody graniczne stron, których ochrona przed zanieczyszczeniem potraktowana została jako jedno z zadań gospodarki wodnej. Strony zobowiązały się w nich do stosowania uzgodnionych środków dla zachowania ustalonego stopnia czystości wód granicznych.

W umowach zawartych między PRL a jej państwami sąsiednimi pojęcie wód granicznych traktowane jest dość szeroko, obejmując wszelkie wody powierzchniowe stojące i płynące /rzeki, jeziora, kanały, strumienie, stawy/ , przez które przebiega lub które przecina granica państwowa, a także wody podziemne przecięte linią granicy państwowej oraz pewne morskie wody wewnętrzne.

Powyższe określenie wód granicznych jest przykładem, że obecnie dla potrzeb praktyki międzynarodowej i przy zawieraniu umów międzynarodowych, regulujących zagadnienia ochrony wód przed zanieczyszczeniem, nie wystarcza klasyczna koncepcja pojęcia rzeki międzynarodowej. Tradycyjnie w nauce i praktyce wyróżniano rzeki narodowe, wspólne i międzynarodowe, przy czym umiędzynarodowienie rzek wiązano z ich funkcją żeglowną. Tymczasem dla potrzeb współpracy międzynarodowej w dziedzinie ochrony wód przed zanieczyszczeniem cecha ta nie ma większego znaczenia. Z tego bowiem punktu widzenia prawo międzynarodowe zainteresowane jest nie tylko rzekami międzynarodowymi, ale wszelkiego rodzaju wodami powierzchniowymi i podziemnymi, jeżeli użytkowanie tych wód powodować może szkodliwe zmiany w wodach śródlądowych przepływających przez terytoria innych państw nawet w rejonach odległych, ale należących do tego samego dorzecza i z geograficznego punktu widzenia połączonych z miejscem tego użytkowania przez naturalny ruch wody.

Dopiero w ostatnich latach rozpoczęto współpracę, a co za tym

idzie przygotowywanie umów dwustronnych czy wielostronnych dotyczących ochrony przed zanieczyszczaniem powietrza atmosferycznego, czy też przygotowywanie umów dwustronnych regulujących w sposób kompleksowy sprawy ochrony środowiska między państwami sąsiadującymi. Na szczególne podkreślenie zasługuje tu fakt podpisania między Polską a Czechosłowacją we wrześniu 1974 r. pierwszej w świecie umowy o ochronie powietrza atmosferycznego przed zanieczyszczaniem. Przykładem natomiast kompleksowego uregulowania umową dwustronną zawartą między państwami sąsiadującymi zagadnień ochrony środowiska jest umowa o współpracy w zakresie kształtowania i ochrony środowiska zawarta między PRL a NRD 4 lipca 1973 roku.

Stosunkowo wcześniej, bowiem już w latach trzydziestych XX w. współpraca niektórych państw sąsiadujących w zakresie ochrony przyrody, w tym zarówno flory jak i fauny, doprowadziła do zawarcia umów mających na celu ochronę pewnych gatunków ryb czy ptaków szczególnie narażonych, czy też utworzenie stref przyrody specjalnie chronionych¹⁷. Na przykład już w 1932 r. doszło do powstania w Pieninach pierwszego w Europie międzynarodowego pogranicznego parku narodowego, którego zarząd sprawowany był przez Komisję Parków Narodowych polskiego i czechosłowackiego¹⁸.

¹⁷ Ochronę ryb ustanawiają np. porozumienia norwesko-fińskie z 15 listopada 1960 r. /UN Legislative Series, ST/LEG/SER.B/12, s. 611-621/; porozumienie norwesko-radzieckie z 18 grudnia 1957 /tamże, s. 882-887/; ochronę ptaków przelotnych - porozumienie duńsko-szwedzkie z 1931; ochronę pewnej strefy przyrody specjalnie chronionej - porozumienie między RFN a Luksemburgiem z 1963 r. w sprawie utworzenia parku narodowego w rejonie rzeki Sauer.

¹⁸ Por. J. Kondyjowski, Organizacyjno-prawne formy współpracy międzynarodowej pomiędzy Parkami Narodowymi Polski i Czechosłowacji. Materiały I Konf. nauk. w sprawie międzynarodowej ochrony środowiska, Kraków, grudzień 1971.

Współpraca dwustronna w zakresie ochrony środowiska realizowana jest przez specjalnie do tego powołane drogą umów komisje mieszane czy też inne organa międzynarodowe, jak np. w krajach socjalistycznych specjalni pełnomocnicy rządów, którymi są przeważnie kierownicy odpowiednich resortów. Organa te, obok prowadzenia działalności mającej na celu wykonywanie postanowień umownych przez zgłaszanie rządów państw zainteresowanych propozycji dotyczących nowych uregulowań prawnych w zakresie polityki środowiskowej, stają się często inicjatorami rozszerzania współpracy międzynarodowej w tym zakresie.

Pewne prace dwustronne, mające na celu ochronę naturalnego środowiska człowieka, prowadzone są między państwami sąsiadującymi w oparciu o bezpośrednie porozumienia zawarte między zainteresowanymi ministerstwami czy też nawet zakładami przemysłowymi państw sąsiadujących. W tych przypadkach współpraca koncentruje się głównie na wymianie doświadczeń i informacji. Współpraca tego typu prowadzona jest m.in. w oparciu o porozumienia z 1966 r., zawarte między Ministrem Podstawowych Surowców NRD a Ministrem Górnictwa i Energetyki PRL - dotyczące zagadnień ochrony powietrza.

Współpracę w zakresie ochrony przyrody na szczeblu Zarządów Parków prowadzi Tatrzański Park Narodowy i utworzony w 1948 r. uchwałą Slovenskiej Narodnej Rady - Tatranski Narodny Park. Polega ona na corocznych spotkaniach Rad Parków /doradczych organów Zarządów/ i konferencjach. Rady Parków przedstawiały sobie wzajemnie plany zagospodarowania przestrzennego parków.

WSPÓŁPRACA DWUSTRONNA POLSKI Z INNYMI PAŃSTWAMI

Polska prowadzi dwustronną współpracę w dziedzinie ochrony środowiska także z państwami nie będącymi jej sąsiadami. Współpraca

ta polega głównie na prowadzeniu wspólnych prac naukowo-badawczych i naukowo-technicznych, wymianie doświadczeń i specjalistów. Jest ona prowadzona na szczeblu ministerstw stron zainteresowanych bądź instytutów ochrony środowiska.

Zawarte 8 października 1974 r. między Ministerstwem Gospodarki Terenowej i Ochrony Środowiska PRL a Agencją Ochrony Środowiska Stanów Zjednoczonych - Porozumienie w sprawie Współpracy w Dziedzinie Ochrony Środowiska - przewiduje współpracę stron w szczególności w dziedzinie kontroli i zmniejszania zanieczyszczeń w powietrzu i wodach, w dziedzinie zmniejszania hałasu i wibracji, skutków promieniowania jonizującego, w dziedzinie ochrony środowiska zurbanizowanego i przemysłowego, wpływu zanieczyszczeń na zdrowie ludzkie, świat zwierzęcy i roślinny. Współpraca Polski i Stanów Zjednoczonych w dziedzinie ochrony środowiska polegać ma m.in. na prowadzeniu wspólnych badań naukowych i technicznych, wymianie informacji i dokumentacji naukowej i technicznej, wypożyczaniu aparatury, organizowaniu konferencji, sympozjów oraz prowadzeniu innych form współpracy, które strony uznają za właściwe. Porozumienia wykonawcze w odniesieniu do poszczególnych przedsięwzięć mogą być negocjowane i podpisywane przez poszczególne zainteresowane jednostki organizacyjne obu stron¹⁹.

Współpraca między Polską a USA w zakresie ochrony środowiska prowadzona była także przed podpisaniem porozumienia z 1974 roku. Realizowana była na dwóch płaszczyznach. Z jednej strony dotyczyła szeroko rozumianych kontaktów naukowych, technicznych i gospodarczych. Wymienić tu można między innymi spotkania przedstawicieli

¹⁹ Porozumienie obowiązywać będzie do 31 października 1977; następnie może być ono zmienione lub przedłużone za obopólną zgodą.

Amerykańskiej Misji Handlowej ds. Ochrony Środowiska w Polsce, poświęcone współpracy w dziedzinie produkcji urządzeń ochrony środowiska. Drugą płaszczyzną jest szeroko rozwijana współpraca Ministerstwa Gospodarki Terenowej i Ochrony Środowiska z Agencją Ochrony Środowiska USA, polegająca głównie na podejmowaniu przez polskie placówki naukowo-badawcze zleceń Agencji na wykonywanie prac badawczych. Koordynacja tych prac w Polsce prowadzona jest przez Instytut Kształtowania Środowiska.

Współpraca dwustronna polsko-francuska prowadzona jest od 1969 roku. Obecnie prowadzi ją Ministerstwo Administracji, Gospodarki Terenowej i Ochrony Środowiska i Instytut Kształtowania Środowiska ze strony polskiej z Francuską Agencją ds. Współpracy Technicznej, Przemysłowej i Gospodarczej. W ramach tej współpracy organizowane są spotkania ekspertów i prowadzona wymiana doświadczeń i informacji. Współpraca polsko-francuska w kwestiach ochrony środowiska prowadzona jest w ramach polsko-francuskiej umowy o współpracy naukowo-technicznej i kulturalnej.

Dwustronna współpraca w dziedzinie ochrony powietrza prowadzona jest między polskim Instytutem Kształtowania Środowiska a Instytutem Krzemionów w Goeteborgu w Szwecji. Wspólne badania zanieczyszczeń powietrza prowadzone są według ustalonej sieci pomiarowej od Półwyspu Skandynawskiego do Tatr.

x

Jak z powyższego wynika, współpraca międzynarodowa Polski w zakresie ochrony środowiska obejmuje różne formy. Polska współpracuje w tej dziedzinie zarówno z poszczególnymi państwami, jak i organizacjami międzynarodowymi zarówno skupiającymi wyłącznie państwa socjalistyczne, jak i organizacjami o charakterze pow-

szechnym. Jedynie bowiem podjęcie przez państwa kroków mających na celu rozwiązanie problemów planowania, zagospodarowywania i kontrolowania środowiska człowieka z punktu widzenia rozwoju ekonomicznego i społecznego, zarówno w skali krajowej, regionalnej, jak i w skali globalnej - dać może pozytywne wyniki. Współpracę w dziedzinie ochrony środowiska należy prowadzić na każdym szczeblu, jako że pewne kwestie rozwiązane być mogą w drodze współpracy dwustronnej bądź subregionalnej /np. ochrona rzek, czy innych akwenów wodnych/, inne wymagają współpracy w skali całego regionu czy też w skali globalnej /ochrona mórz i oceanów, przestrzeni kosmicznej/. Z uwagi na wysokie koszty, jakie pociąga za sobą ochrona środowiska /koszty badań naukowych, produkcja urządzeń technicznych, wypracowywanie nowych technologii i konieczność wymiany informacji na temat jakości środowiska w skali całej planety/, większość państw zdaje sobie sprawę z niezbędności prowadzenia w tej mierze szerokiej współpracy międzynarodowej we wszystkich jej formach.

Iwona Rummel-Bulska

INTERNATIONAL COOPERATION OF POLAND IN THE DOMAIN OF THE NATURAL ENVIRONMENT PROTECTION

S u m m a r y

It follows from the report of the Secretary General of United Nations, Mr. U Thant, of 26th May 1969 that the natural environment protection is not a local problem, but the problem of general character, requiring coordination and unification of efforts of all countries of the world.

Hence the efficiency of ecological protection depends on realization of appropriate coordinated actions within particular count-

ries, subregions and regions as well as in a global scale. None of these ranges of action is not without importance, although in each of them different means and methods of work can be applied. The formation of an efficient natural environment protection requires cooperation of many scientific branches and all economy sectors, although the condition of coordination and efficiency of action is the formation of an appropriate legal and organizational system in the country and international scale.

The international cooperation of Poland is carried out in different scales and forms. In the global scale Poland participates in the works of UNEP and specialized organizations of United Nations as well as of FAO, WHO, IAEA, IMO, ICAO, IMCO. In the regional, European scale Poland cooperates in solution of the questions of counteraction to spreading of air contaminants over state frontiers as well as of development of little-waste and wasteless technologies. In the subregional scale Poland cooperates with Baltic states in protection of the natural maritime environment of the Baktic sea. In the cooperation with CMEA investigations on the problem I "Socio-economic, organizational, legal and pedagogic aspects of the natural environment protection" are coordinated by Poland. In the bilateral cooperation with neighbouring countries Poland participates in works concerning water economy in frontier watercourses, protection of certain kinds of fishes and birds being under particular threat as well as nature protection in by-frontier national parks: of Tàtra and Pieniny mountains. In the bilateral cooperation with other states Poland cooperates, among others, with the USA on control and reduction of air and water contaminants, reduction of noise and vibrations, consequences of ionizing radiation, as well as with France, Sweden and others.

Ивона Руммель-Бульека

МЕЖДУНАРОДНОЕ СОТРУДНИЧЕСТВО ПОЛЬШИ В ОБЛАСТИ
ОХРАНЫ ПРИРОДНОЙ СРЕДЫ

Р е з ю м е

Из отчета Генерального секретаря ООН, УТанта, от 26 мая 1969г. следует, что охрана природной среды не является местной, а общей проблемой, требующей координации и объединения усилий всех стран мира.

Эффективность экологической охраны зависит таким образом от соответствующих координированных действий в рамках отдельных стран, подрегионов, регионов, а также в глобальном масштабе. Ни одна из этих сфер действия не является без значения, хотя в каждой из них можно использовать различные средства и разные методы работы. Создание эффективной охраны природной среды требует сотрудничества многих научных дисциплин и всех отраслей хозяйства, однако условием координации и эффективности действий является создание соответствующей правовой и организационной системы в масштабе страны и международном.

Международное сотрудничество Польши проводится в разных масштабах и формах. В глобальном масштабе Польша участвует в работах UNEP и специализированных организаций ООН, а также FAO, WHO, IAEA, IMO, ICAO и IMCO. В региональном европейском масштабе Польша участвует в темах касающихся межграничного распространения загрязнений воздуха, а также мало- и безотходной технологий. В масштабе подрегиона Польша сотрудничает с прибалтийскими государствами в области охраны природной морской среды Балтийско-

го моря. В рамках сотрудничества с СЭВ Польша координирует исследования по проблеме I „Социально-экономические, организационно-правовые и педагогические аспекты охраны среды”. В рамках двустороннего сотрудничества со смежными странами Польша участвует в работах в области водного хозяйства на межграничных водотоках, охраны некоторых видов рыб и птиц остающихся под особенно сильной угрозой, а также охраны природы в приграничных национальных парках в горных районах Татр и Пенин. В двустороннем сотрудничестве с другими странами Польша сотрудничает м.пр. с США в области контроля и сокращения загрязнений воздуха и воды, сокращения шума и вибраций, последствий ионизирующей радиации, а также с Францией, Швецией и др.